

Ευαγγελία Κούρτη
(επιστημονική επιμέλεια)

**ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ
ΚΑΙ ΜΕΣΑ
ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ**

ΤΟΜΟΣ Β΄

ΗΡΟΔΟΤΟΣ / Ο.Μ.Ε.Ρ.

Παιδική ηλικία και μέσα μαζικής επικοινωνίας

- Κεφάλαιο XXXVII. Η αξιοποίηση διαφορετικών πόρων νο-
ματοδότησης για τη συστηματοποίηση της καθημερινής
γνώσης στο νηπιαγωγείο: μια θεματική ενότητα για το
«διάστημα» (Μαριάννα Κονδύλη - Νεκτάριος Στελλά-
κης) 267
Γλώσσα, γραμματισμός και μη κοινή γνώση (272). Από την καθη-
μερινή στη σχολική γνώση γύρω από το διάστημα (276): η εκκίνη-
ση (276), με τι θα ταξιδέψουμε (280). Βιβλιογραφικές αναφορές
(284).
- Κεφάλαιο XXXVIII. Κείμενα των μέσων μαζικής επικοινωνι-
νίας για τη διδασκαλία της γλώσσας στο δημοτικό scho-
λείο (Κωνσταντίνος Δ. Ντίνας - Αναστάσιος Ξανθόπου-
λος) 287
Σκοπός και στόχοι της έρευνας (290). Η μεθοδολογία της έρευνας
(291). Αποτελέσματα της έρευνας (294). Συζήτηση (300). Βιβλιο-
γραφικές αναφορές (302). Τα σχολικά βιβλία που ερευνήθηκαν
(303).
- Πίνακας περιεχομένων 305

Κεφάλαιο XXXVIII

Κωνσταντίνος Δ. Ντίνας - Αναστάσιος Ξανθόπουλος

Κείμενα των μέσων μαζικής επικοινωνίας
για τη διδασκαλία της γλώσσας στο δημοτικό σχολείο

Ο Κωνσταντίνος Δ. Ντίνας είναι καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, ο Αναστάσιος Ξανθόπουλος είναι εκπαιδευτικός.

Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας ή ενημέρωσης χρησιμοποιήθηκαν από διάφορους γλωσσολόγους και παιδαγωγούς (Κριαράς, Μπαμπινιώτης, Τσολάκης, κ.ά.) για τη «γλωσσική μετεκπαίδευση» του κοινού τους¹, ενώ ταυτόχρονα κατηγορήθηκαν «ότι συμβάλλουν στη διάδοση λανθασμένων εκφράσεων, κακών γλωσσικών συνηθειών, ακατάλληλων προτύπων» (Κριαράς, 1987· Μοσχονάς, 2009). Ωστόσο, σύγχρονες έρευνες δείχνουν ακριβώς το αντίθετο: τα παραδοσιακά, μη αλληλεπιδραστικά κυρίως μέσα (τηλεόραση, τύπος, ραδιόφωνο), συμβάλλουν στην καθιέρωση της «πρότυπης», «μητροπολιτικής γλώσσας», μιας «γλώσσας κύρους» που χρησιμοποιείται από τα μορφωμένα μεσοστρώματα και ως εκ τούτου βοηθούν στη διάδοση του «σωστού» παρά του «λάθους» (βλ. Μοσχονάς, 2009). Ο Χατζησαββίδης (2001) επισημαίνει περαιτέρω ότι ένα κομμάτι του λόγου των μέσων μαζικής επικοινωνίας, ο «δημοσιογραφικός λόγος», είναι σήμερα ποσοτικά ο «κυρίαρχος δημόσιος λόγος» και «επιτελεί έναν μεγάλο αριθμό λειτουργιών, διαμορφώνει συνειδήσεις, αλλά και είδη και υποείδη λόγου. Αποτελεί, στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, την κονίστρα μέσα στην οποία γεννιέται, μεγαλώνει, παράγει και καταναλώνει ελληνικό λόγο ένα πλήθος ανθρώπων» (σελ. 214). Υπάρχουν ακόμη έρευνες στην Ελλάδα που δείχνουν ότι ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιείται η γλώσσα από διάφορα μέσα μαζικής επικοινωνίας υποδηλώνει σε ένα βαθμό και την πολιτική τους κατεύθυνση (Ιορδανίδου, 2009·

1. Βλ. ραδιοφωνικές ή τηλεοπτικές εκπομπές μέσω των οποίων επιχειρήθηκε να εξοικειωθεί το ευρύτερο κοινό με την κατάλληλη ή «ορθή» χρήση της γλώσσας.

Χατζησαββίδης, 1999, 2001). Συνεπώς, η γλώσσα των μέσων μαζικής επικοινωνίας θα έπρεπε να είναι αντικείμενο μελέτης σε ένα αγγύχρονο πρόγραμμα γλωσσικής διδασκαλίας που επιδιώκει να βοηθήσει τους νέους αφενός να αποκωδικοποιούν τη χρήση της γλώσσας και να μη γίνονται θύματα της πολιτικής προπαγάνδας και της διαφήμισης και αφετέρου να μπορούν οι ίδιοι να παράγουν αποτελεσματικό δημόσιο λόγο.

Για την εκπαίδευση, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας έχουν τεράστιο ενδιαφέρον προς δύο κυρίως κατευθύνσεις: η μια ασχολείται με τα μέσα μαζικής επικοινωνίας ως αντικείμενο διδασκαλίας *per se* και η άλλη χρησιμοποιεί τα μέσα μαζικής επικοινωνίας ως μέσα διδασκαλίας άλλων γνωστικών αντικειμένων, λόγου χάρη για τη γλώσσα ή την ιστορία². Η κατεύθυνση που ακολουθούμε εδώ είναι η δεύτερη, καθώς θέλουμε να ελέγξουμε πώς οι πρόνοιες του αναλυτικού προγράμματος σπουδών για την «εξοικείωση με τα είδη λόγου και τους τύπους κειμένων» και την αξιοποίηση ως «αντικειμένων ανάγνωσης και μελέτης» κειμένων από εφημερίδες και περιοδικά (ΦΕΚ 303, 2003, σελ. 3754) μετουσιώθηκαν σε διδακτικές πρακτικές στα σχολικά βιβλία του γλωσσικού μαθήματος. Η επιλογή αυθεντικών κειμένων από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας είναι μια μεθοδολογική επιλογή που έχει να κάνει με το κατά πόσο έκριναν οι συγγραφείς ότι το εκάστοτε κείμενο εξυπηρετεί τη διδασκαλία συγκεκριμένων γλωσσικών στόχων και ακολουθεί τη διδακτική μεθοδολογία του αναλυτικού προγράμματος σπουδών. Κάτω από αυτό το θεωρητικό πρίσμα, που θέτει το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών, επιχειρούμε να κατανοήσουμε τη σκοπιμότητα της επιλογής κειμένων από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας που συλλεγόμε στα σχολικά βιβλία.

Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Ο σκοπός της έρευνας ήταν να μελετήσουμε τα σχολικά βιβλία για τη διδασκαλία της γλώσσας των τεσσάρων μεγαλύτερων τάξε-

2. Για μια συστηματικότερη συζήτηση, βλ. το αφιέρωμα *Αγωγή και εκπαίδευση στα μέσα επικοινωνίας* του περιοδικού *Ζητήματα Επικοινωνίας*.

Κείμενα των μέσων μαζικής επικοινωνίας

ων του δημοτικού σχολείου, ώστε να εντοπίσουμε αυθεντικά κείμενα που προέρχονται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, να δούμε πώς αυτά αξιοποιούνται διδακτικά και πόσο αυτή η αξιοποίηση συγχλίνει με τις προδιαγραφές του αναλυτικού προγράμματος σπουδών. Ειδικότεροι στόχοι της έρευνας ήταν: α) να καταγράψουμε την πηγή δημοσίευσης των κειμένων (εφημερίδες, περιοδικά, διαδικίκτυο, ραδιόφωνο, τηλεόραση) και άλλα στοιχεία που αφορούν στην ταυτότητά τους, όπως τον συγγραφέα τους, το μέγεθός τους και το εάν έχουν διασκευαστεί· β) να τα καταμετρήσουμε και να δούμε τι ποσοστό του συνόλου των κειμένων των βιβλίων αντιπροσωπεύουν σε κάθε τάξη, αλλά και συνολικά· γ) να ταξινομήσουμε τα κείμενα ως προς το είδος του λόγου τους (αναφορικό ή κατευθυντικό) και τον κειμενικό τύπο τους (άρθρο, λογοτεχνικό κείμενο, αγγελία, διαφήμιση, κλπ.)· δ) να καταγράψουμε τη θέση των κειμένων στα βιβλία ως «κύρια» ή «παράλληλα» και να διακρίνουμε ποιο διδακτικό στόχο εξυπηρετεί η επιλογή τους: τη «γραμματική του κειμένου» ή τη «γραμματική της λέξης και της πρότασης»· ε) να επισημάνουμε τις διαφορές και τις ομοιότητες από τάξη σε τάξη για καθέναν από τους παραπάνω επιμέρους στόχους.

Η μεθοδολογία της έρευνας

Κατά τη διεξαγωγή της έρευνας επικεντρωθήκαμε στα βιβλία για τη διδασκαλία της γλώσσας των τάξεων Γ', Δ', Ε' και ΣΤ' δημοτικού (βλ. παρακάτω, «Τα σχολικά βιβλία που ερευνηθήκαν») που απευθύνονται στον μαθητή και ειδικότερα τα Βιβλία του μαθητή και τα Τετράδια εργασιών³. Τα Βιβλία του μαθητή αποτελούνται από τρία και τα Τετράδια εργασιών από δύο τεύχη για κάθε τάξη, δηλαδή συνολικά είκοσι τόμοι βιβλίων και για τις τέσσερις τάξεις που εκτείνονται σε περίπου 1.750 σελίδες.

3. Το διδακτικό πακέτο για τη διδασκαλία της γλώσσας περιλαμβάνει επίσης βιβλίο για τον δάσκαλο, λεξικό, ανθολόγιο με χωριστό βιβλίο για τον δάσκαλο και εκπαιδευτικό λογισμικό και, για τις δύο μεγαλύτερες τάξεις, βιβλίο γραμματικής.

Οι μέθοδοι με τις οποίες εργαστήκαμε για την υλοποίηση των ερευνητικών μας στόχων ήταν ποικίλες και υπαγορεύτηκαν από τις ιδιαιτερότητες των ίδιων των επιμέρους στόχων. Πιο συγκεκριμένα, προκειμένου να εντοπίσουμε και να καταμετρήσουμε πόσα από τα κείμενα που παρατίθενται στα βιβλία της γλώσσας προέρχονται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, καταγράψαμε την πηγή τους, όπου και όπως αυτή δηλωνόταν από τις συγγραφικές ομάδες των βιβλίων για κάθε τάξη. Με αυτό τον τρόπο, όλα τα κείμενα που δηλωνόταν ότι είχαν ως μέσο δημοσίευσης κάποιο από τα γνωστά μέσα (όπως εφημερίδα, περιοδικό, διαδίκτυο, τηλεόραση, ραδιόφωνο) ταξινομούνταν στα αυθεντικά κείμενα μέσων μαζικής ενημέρωσης σε αντιδιαστολή με άλλα (όπως για παράδειγμα τα λογοτεχνικά ή τα εγκυκλοπαιδικά). Δεν θεωρήσαμε κείμενα των μέσων μαζικής επικοινωνίας κειμενικούς τύπους που έχουν μεν πληροφοριακό ή επικοινωνιακό χαρακτήρα (όπως αφίσες, φυλλάδια, διαφημιστικά έντυπα, κλπ.), αλλά δεν δημοσιεύονται μέσω κάποιου διαύλου των συμβατικών ή των ηλεκτρονικών μέσων που προαναφέραμε. Ακόμη καταγράψαμε ως στοιχεία της ταυτότητας των κειμένων τον συγγραφέα τους, το μέγεθός τους (αριθμός λέξεων), καθώς και το ποια έχουν διασκευαστεί ή όχι. Αυτές οι πληροφορίες που αφορούν στο «περιεχόμενο των κειμένων [...] είναι στοιχεία που [όταν] βρίσκονται στη διάθεση του χρήστη διευκολύνουν αποφασιστικά, μερικές φορές, την πρόσληψη και ερμηνεία του κειμενικού μηνύματος» (Πολίτης, 2008β).

Πιο απαιτητικός στόχος ήταν να ταξινομήσουμε τα κείμενα των μέσων μαζικής επικοινωνίας σε επιμέρους γένη ή είδη λόγου και στους κειμενικούς τύπους που πραγματώνουν αυτά τα γένη ή είδη λόγου. Το υιοθετηθέν ταξινομικό μοντέλο έλαβε υπόψη του την ταξινόμια που το ίδιο το αναλυτικό πρόγραμμα παραθέτει (ΦΕΚ 303, 2003, σελ. 3773), ώστε να είναι επικτική η αντιπαράθεση των εξαγομένων της έρευνας με τις πρόνοιες του αναλυτικού προγράμματος σπουδών. Συγχρόνως συμβουλευτήκαμε και τη σχετική βιβλιογραφία (Αρχάκης, 2005· Adam, 1999· Γεωργακοπούλου & Γούτσος, 1999· Swales, 1990) και πιο εξειδικευμένες κατηγοριοποιήσεις για τον λόγο των μέσων μαζικής επικοινωνίας (Πολίτης, 2008α, 2008β· Χατζησαββίδης, 1999, 2001). Ιδιαίτερα χρήσιμες για την κατασκευή του ταξινομικού μοντέλου της παρούσας έρευνας στάθηκαν και οι κατηγοριοποιήσεις των ηλεκτρονικών σωμάτων

κειμένων του Ινστιτούτου Επεξεργασίας του Λόγου και της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα⁴, δεδομένου του ότι σε αυτά τα σώματα περιλαμβάνονται τόσο κείμενα σχολικών βιβλίων όσο και εφημερίδων, αλλά και άλλων μέσων μαζικής ενημέρωσης. Βέβαια, τα ταξινομικά μοντέλα έχουν τους περιορισμούς τους, καθώς «δεν υπάρχει (και ίσως δεν πρόκειται να υπάρξει ποτέ) μια ταξινόμηση κειμενικών ειδών καθολικής αποδοχής» (Πολίτης, 2008β).

Επίσης, καταγράψαμε τη θέση των παραπάνω κειμένων στα βιβλία διακρίνοντάς τα σε «κύρια» και «παράλληλα». Ως κύρια νοούνται τα κείμενα που βρίσκονται στην αρχή της κάθε υποενότητας και αποτελούν το βασικό κείμενο επεξεργασίας, ενώ ως παράλληλα τα κείμενα που συνοδεύουν κατά βάση τις ασκήσεις των βιβλίων. Στη συνέχεια, και για να διακρίνουμε τον τρόπο της διδακτικής αξιοποίησης των κειμένων που προέρχονται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας στον σχολικό χώρο, ελέγξαμε σε ποιο είδος «γραμματικής» εντάσσεται η χρήση αυτών των κειμένων, σύμφωνα πάντα με το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών (ΦΕΚ 303, 2003, σελ. 3774). Εάν η χρήση των κειμένων εξυπηρετούσε την ανάδειξη της «κειμενικής τους δομής» ή της «υπερδομής» τους (ΦΕΚ 303, 2003, σελ. 3773), δηλαδή των ιδιαίτερων εκείνων χαρακτηριστικών (επικοινωνιακών λειτουργιών και μορφοσυντακτικών δομών) που τα διαφοροποιούν από τα άλλα κειμενικά είδη ή είχε ως στόχο τη νοηματική επεξεργασία και κατανόησή τους, τότε θεωρούσαμε ότι εξυπηρετούν πρώτιστα τη «γραμματική του κειμένου». Εάν, αντίθετα, η χρήση των κειμένων στόχευε αποκλειστικά στην εξάσκηση της γραμματικής με την παραδοσιακή έννοια του όρου (ορθογραφία, κλίση λέξεων, συντακτικές δομές, κλπ.), τότε το κείμενο υπαγόταν στη «γραμματική της λέξης και της πρότασης» (ΦΕΚ 303, 2003, σελ. 3774).

Προκειμένου να έχουμε ποσοτικά μεγέθη συγκρίσιμα για κάθε κατηγορία ταξινόμησης και για κάθε τάξη με εποπτικό τρόπο, καταχωρίσαμε και επεξεργαστήκαμε τα δεδομένα σε λογιστικό φύλ-

4. Οι ηλεκτρονικές διευθύνσεις του σώματος της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα και του Ινστιτούτου Επεξεργασίας του Λόγου είναι: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/corpora/pi/content.html και <http://corpus.ilsp.gr>, αντίστοιχα.

λο. Τα αποτελέσματα της έρευνας, που προέκυψαν από την εφαρμογή των παραπάνω μεθόδων, παρουσιάζονται ταξινομημένα σε διάφορες κατηγορίες στην ενότητα που ακολουθεί.

Αποτελέσματα της έρευνας

Τα κείμενα που εντοπίσαμε να δημοσιεύονται σε κάποιο μέσο μαζικής ενημέρωσης φτάνουν τα 19% του συνόλου των κειμένων των βιβλίων που χρησιμοποιούνται στη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος (βλ. πίνακα I). Ωστόσο υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις στα ποσοστά από τάξη σε τάξη, που φτάνουν ακόμη και τα 20% (μεταξύ τρίτης και έκτης τάξης). Η τάση είναι τα κείμενα που δημοσιεύονται σε κάποιο μέσο μαζικής ενημέρωσης να αυξάνουν όσο προχωρούμε από τις μικρότερες τάξεις του δημοτικού στις μεγαλύτερες.

Πίνακας I: κατανομή των κειμένων των μέσων μαζικής ενημέρωσης κατά τάξη

	N		Γ'		Δ'		Ε'		ΣΤ'	
	N	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Κείμενα βιβλίων										
Σύνολο κειμένων	809	100	190	100	224	100	192	100	203	100
Κείμενα άλλων πηγών	657	81	175	92	186	83	147	77	149	73
Κείμενα ΜΜΕ	152	19	15	8	38	17	45	23	54	27

Ο πίνακας II δείχνει ότι κυρίαρχο μέσο — από το οποίο αντλήθηκαν σχεδόν τα μισά αποσπάσματα που εντοπίσαμε στα σχολικά βιβλία — είναι τα περιοδικά είτε «αυτόνομα» είτε ως ένθετα διαφόρων εφημερίδων. Ενδιαφέρον είναι ότι στη δεύτερη θέση του πίνακα II βρίσκονται κείμενα που αντλήθηκαν από το διαδίκτυο, με ποσοστό 28%, ενώ το μέσο εφημερίδα βρίσκεται στην τρίτη θέση με ποσοστό 21%. Η κατανομή των διαφόρων μέσων μαζικής επικοινωνίας, όμως, κατά τάξη, είναι εξαιρετικά άνιση: τα κείμενα με προέλευση το διαδίκτυο ουσιαστικά αντιπροσωπεύονται σε δύο τάξεις, την Δ' και κυρίως την Ε' τάξη (φτάνουν τα 62%), ενώ τα κείμενα των περιοδικών αγγίζουν τα 55% στην ΣΤ'.

Κείμενα των μέσων μαζικής επικοινωνίας

Πίνακας II: κατανομή των κειμένων
των μέσων μαζικής επικοινωνίας ως προς το μέσο
δημοσίευσής τους κατά τάξη

α/α Μέσο δημοσίευσης	N	%	Γ'		Δ'		Ε'		ΣΤ'	
			n	%	n	%	n	%	n	%
1 Περιοδικά/ένθετα	75	49	5	7	16	21	13	17	41	55
2 Ηλεκτρονικά/ ιστοσελίδες	42	28	2	5	13	31	26	62	1	2
3 Εφημερίδες	32	21	6	19	9	28	5	16	12	38
4 Τηλεόραση	2	1	1	50	0	0	1	50	0	0
5 Πρακτορείο ειδήσεων	1	1	1	100	0	0	0	0	0	0
Σύνολο	152	100	15	8	38	17	45	23	54	27

Οι συγγραφείς των κειμένων αναφέρονται ελάχιστες φορές. Όταν αναφέρονται επώνυμα (είκοσι πέντε φορές), πρόκειται κυρίως για δημοσιογράφους και λογοτέχνες (για παράδειγμα, Αγγελική Βαρελά, Γκαζιμέτ Καπλάνι), σχεδόν αποκλειστικά ελληνικής καταγωγής, και με τις γυναίκες (δώδεκα) να υπερτερούν κατά τρεις έναντι των ανδρών (εννέα) ομολόγων τους. Επίσης, δέκα κείμενα υπογράφονται από μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς.

Ως προς την έκτασή τους (αριθμός λέξεων), τα κείμενα των μέσων μαζικής ενημέρωσης φαίνεται ότι αντιπροσωπεύονται ιδιαίτερα στις τάξεις 51-100, >251 και 101-150 με 22%, 21% και 19%, αντίστοιχα. Η τάση που κυριαρχεί σε σχέση με την τάξη είναι ανάλογη με τη βαθμίδα: όσο μεγαλύτερη η τάξη τόσο δείχνει να αυξάνει και η έκταση των κειμένων, καθώς τα ποσοστά των τάξεων Ε' και ΣΤ' για τα κείμενα άνω των 151 λέξεων κυμαίνονται από 76% έως 93%.

Πίνακας III: κατανομή των κειμένων
ως προς την έκτασή τους

Τάξη	N	Αριθμός λέξεων											
		1-50		51-100		101-150		151-200		201-250		>251	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Γ'	15	3	14	6	18	3	10	2	9	0	0	1	3
Δ'	38	8	38	10	30	11	38	3	14	1	7	5	16

Κωνσταντίνος Δ. Ντίνιας - Αναστάσιος Ξανθόπουλος

Ε'	45	7	33	6	18	10	34	8	36	6	40	8	25
ΣΤ'	54	3	14	11	33	5	17	9	41	8	53	18	56
Συν.	152	21	14	33	22	29	19	22	14	15	10	32	21

Στον πίνακα IV παραθέτουμε αναλυτικά από ποια περιοδικά προέρχονται τα αποσπάσματα που εντοπίσαμε. Το πιο συχνό έντυπο στην κατηγορία περιοδικό/ένθετο είναι το ένθετο *Οι Ερευνητές* πάνε παντού της εφημερίδας *Η Καθημερινή*, που απευθύνεται σε παιδιά, καθώς ένα στα τρία κείμενα προέρχεται από αυτό. Σε παιδιά επίσης απευθύνονται και άλλα δεκαεννέα περιοδικά (για παράδειγμα, *Kid's Fun*, *Τα Σαΐνια*, *Μίκι*, *Παράθυρο* στην εκπαίδευση του παιδιού, κ.ά.), με αποτέλεσμα πάνω από τα μισά κείμενα (σάραντα τρία) να προέρχονται από έντυπα που γράφονται για παιδιά. Τα υπόλοιπα κείμενα προέρχονται από περιοδικά με θεματολογία που αφορά ενήλικους αναγνώστες (για παράδειγμα, *Γαϊόραμα*, *Focus*, *Αθηνόραμα*, κ.ά.).

Πίνακας IV: κατανομή των κειμένων των περιοδικών/ενθέτων κατά τάξη

α/α	Περιοδικό/ένθετο	N	%	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'
1	<i>Οι Ερευνητές (Η Καθημερινή)</i>	24	32	1	7	7	9
2	<i>Επτά ημέρες (Η Καθημερινή)</i>	1	1	1	0	0	0
3	<i>Οικο (Η Καθημερινή)</i>	2	3	0	0	2	0
4	<i>Κ (Η Καθημερινή)</i>	2	3	0	0	0	2
5	<i>On-Off (Ελευθεροτυπία)</i>	3	4	0	0	0	3
6	<i>Γεωτρόπιο (Ελευθεροτυπία)</i>	2	3	0	0	0	2
7	<i>9 (Ελευθεροτυπία)</i>	1	1	0	0	0	1
8	<i>7 (Ελευθεροτυπία)</i>	1	1	0	0	0	1
9	<i>Ε (Ελευθεροτυπία)</i>	1	1	0	0	0	1
10	Άλλο	19	25	1	2	3	13
11	Παιδικό/μαθητικό	19	25	2	7	1	9
	Σύνολο	75	100	5	16	13	41

Σε ό,τι αφορά στις εφημερίδες (βλ. πίνακα V) παρατηρούμε ότι από τις καθημερινές εφημερίδες πανελλαδικής κυκλοφορίας αντλήθηκαν τα περισσότερα κείμενα, ενώ υπάρχουν και κάποια από παιδικές και σχολικές. Εάν δούμε συνδυαστικά τους δύο πίνακες IV

Κείμενα των μέσων μαζικής επικοινωνίας

και V, θα παρατηρήσουμε ότι η κυριότερη πηγή των συγγραφέων υπήρξε η εφημερίδα *Η Καθημερινή* με 33 κείμενα (31%) σε σύνολο 107, ακολουθούν *Τα Νέα* με 10 (9%), η *Ελευθεροτυπία* με 9 (8%) και η εφημερίδα *Το Βήμα* με 5 (5%). Τα τέσσερα αυτά έντυπα δηλαδή αποτέλεσαν τη δεξαμενή για παραπάνω από τα μισά κείμενα των σχολικών βιβλίων που αντλήθηκαν από τον ημερήσιο και τον περιοδικό τύπο της χώρας.

Πίνακας V: κατανομή των κειμένων των εφημερίδων κατά τάξη

α/α	Εφημερίδα	N	%	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'
1	<i>Τα Νέα</i>	10	31	1	3	1	5
2	<i>Το Βήμα</i>	5	16	0	3	0	2
3	<i>Η Καθημερινή</i>	4	13	1	0	1	2
4	<i>Ελευθεροτυπία</i>	1	3	0	0	1	0
5	Απογευματινή	1	3	0	1	0	0
6	Έθνος	1	3	0	0	0	1
7	Άλλες	6	19	0	2	2	2
8	Παιδικές/σχολικές	4	12	4	0	0	0
	Σύνολο	32	100	6	9	5	12

Η τρίτη πηγή δημοσίευσης που μελετήσαμε, το διαδίκτυο, μας παραπέμπει σε ιστοσελίδες υπουργείων, πανεπιστημίων, σχολείων, εφημερίδων, περιοδικών, ενημερωτικών πυλών (*portal*), κ.ά., σε αντιστοιχία με την πληθώρα που συναντούμε στον πραγματικό κόσμο του διαδικτύου. Μεταξύ των συχνότερων ιστοσελίδων περιλαμβάνονται αυτές της *Καθημερινής* (τρεις φορές), της ενημερωτικής πύλης *in.gr* (δύο φορές) και του περιοδικού *Focus* (δύο φορές). Ωστόσο, τις περισσότερες φορές στα σχολικά βιβλία παρατίθεται το κείμενο που είναι αναρτημένο στην εκάστοτε ηλεκτρονική διεύθυνση και σπάνια φωτοτυπία αυτής, ώστε να αναδεικνύονται — στο μέτρο του δυνατού πάντα — τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τέτοιων πολυτροπικών κειμένων.

Τα περισσότερα κείμενα των μέσων μαζικής επικοινωνίας κατηγοριοποιήθηκαν στον αναφορικό λόγο και στο ειδικότερο γένος της αφήγησης, που κατατάσσεται πρώτο και σε όλες τις τάξεις (βλ. πίνακα VI). Αξιοσημείωτο ποσοστό (22%) συγκεντρώνει και το εί-

Κωνσταντίνος Δ. Ντίνας - Αναστάσιος Ξανθόπουλος

δος της περιγραφής. Με εξαίρεση την τρίτη τάξη, στην οποία τα κείμενα του κατευθυντικού λόγου απουσιάζουν, σε όλες τις άλλες τάξεις συναντούμε κείμενα όλων των γενών του λόγου και, πλην της επιχειρηματολογίας, όλων των ειδών λόγου.

Πίνακας VI: κατανομή των κειμένων
ως προς γένος και το είδος λόγου κατά τάξη

Γένη λόγου	Είδη λόγου	N	%	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'
Αναφορικός 130 (86%)	Αφήγηση	82	54	12	21	25	24
	Περιγραφή	33	22	2	4	6	21
	Άλλο	15	10	1	4	5	5
Κατευθυντικός 22 (14%)	Οδηγία	14	9	0	6	5	3
	Επιχειρηματολογία	1	0	0	0	1	0
	Άλλο	7	5	0	3	3	1
Σύνολο		152	100	15	38	45	54

Πίνακας VII: κατανομή των κειμένων
ως προς τον τύπο κειμένου κατά μέσο μαζικής ενημέρωσης

α/α	Είδος κειμένου	N	%	Περι- οδικά	Ηλεκτρο- νικά	Εφη- μερίδες	Άλλο
1	Ειδησεογραφικό άρθρο/σχόλιο	88	58	41	23	21	3
2	Οδηγίες/κανόνες	12	8	6	6	0	0
3	Κόμικς/σκίτσα	8	5	5	1	2	0
4	Παρουσίαση/κριτική θεάματος	5	3	4	0	1	0
5	Λογοτεχνικό/ποίημα	4	3	4	0	0	0
6	Μαρτυρία	4	3	2	0	2	0
7	Κατάλογος θεάτρων/μουσείων	4	3	2	1	1	0
8	Θεατρικός διάλογος	3	2	3	0	0	0
9	Χάρτες	3	2	0	3	0	0
10	Πρωτοσέλιδο εφημερίδας	2	1	0	0	2	0
11	Μικρές αγγελίες	2	1	0	0	2	0
12	Τηλεοπτικό πρόγραμμα	2	1	1	1	0	0
13	Συνταγές	2	1	2	0	0	0
14	Έντυπο συμπλήρωσης	1	1	1	0	0	0
15	Συνέντευξη	1	1	0	1	0	0
16	Βιογραφικό	1	1	0	1	0	0

Κείμενα των μέσων μαζικής επικοινωνίας

17 Αφίσα	1	1	1	0	0	0
18 Ομιλία	1	1	0	1	0	0
19 Διαφημιστικό φυλλάδιο	1	1	1	0	0	0
20 Άλλο	7	5	2	4	1	0
Σύνολο	152	100	75	42	32	3

Ως προς τον επιμέρους κειμενικό τύπο των κειμένων που ερευνήσαμε (βλ. πίνακα VII) παρατηρούμε ότι υπάρχει μια σημαντική ποικιλία επιμέρους τύπων, αν και τα κείμενα με ειδησεογραφικό ή πληροφοριακό χαρακτήρα υπερτερούν σημαντικά έναντι όλων των άλλων με ποσοστό που φτάνει τα 58%. Επίσης, από τα 152 κείμενα, τα 50 (33%) δηλώνεται ρητά ότι έχουν διασκευαστεί.

Ενδιαφέρον είναι ακόμη ότι τα μισά σχεδόν κείμενα των μέσων μαζικής επικοινωνίας τοποθετούνται στην αρχή των διδακτικών ενοτήτων ως τα κύρια κείμενα με τα οποία ξεκινά η διδασκαλία της εκάστοτε ενότητας και τα άλλα μισά συνοδεύουν διάφορες γλωσσικές ασκήσεις (βλ. πίνακα VIII).

Πίνακας VIII: κατανομή των κειμένων ως προς τη θέση τους κατά τάξη

α/α Θέση	N	%	Γ'		Δ'		Ε'		ΣΤ'	
			n	%	n	%	n	%	n	%
1 Κύριο	74	47	8	53	21	55	24	58	21	39
2 Παράλληλο	78	53	7	47	17	45	21	42	33	61
Σύνολο	152	100	15	100	38	100	45	100	54	100

Τέλος, τα κείμενα των μέσων μαζικής επικοινωνίας χρησιμοποιούνται σχεδόν ισόρροπα και για τα τρία είδη «γραμματικής» που περιγράφει το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών (πίνακας IX). Έτσι παρατηρείται στα σχολικά βιβλία κείμενα των μέσων μαζικής επικοινωνίας να χρησιμοποιούνται τόσο για την καλλιέργεια της ορθογραφίας και του λεξιλογίου όσο και για την κατανόηση και την ανάδειξη των χαρακτηριστικών και του τρόπου συγγραφής ενός άρθρου που δημοσιεύεται σε κάποιο μέσο. Διαφορές στη διδακτική αυτή χρήση των κειμένων υπάρχουν από τάξη σε τάξη. Πιο χαρακτηριστικές είναι αυτές της τέταρτης τάξης, όπου σε ποσοστό 58% προκρίνεται η χρήση των κειμένων των μέσων μαζικής επικοινωνίας.

νίας για την καλλιέργεια της γραμματικής του κειμένου σε αντίθεση με τα βιβλία της πέμπτης, όπου τα 47% των κειμένων στοχεύουν στην εξάσκηση της παραδοσιακής γραμματικής.

Πίνακας ΙΧ: κατανομή των κειμένων των μέσων μαζικής επικοινωνίας ως προς είδος γραμματικής κατά τάξη

α/α	Είδος γραμματικής	Ν		Γ'		Δ'		Ε'		ΣΤ'	
		N	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1	Κειμένου	57	37	6	40	22	58	10	22	19	35
2	Κειμένου/λέξης/ πρότασης	45	30	9	60	2	5	14	31	20	37
3	Λέξης/πρότασης	50	33	0	0	14	37	21	47	15	28
	Σύνολο	152	100	15	100	38	100	45	100	54	100

Συζήτηση

Η έρευνα έδειξε ότι τα μέσα μαζικής επικοινωνίας αποτέλεσαν μια σημαντικότερη πηγή αυθεντικών κειμένων για τις συγγραφικές ομάδες, αφού τα 19% των κειμένων των σχολικών βιβλίων προέρχονται από αυτά. Ταυτόχρονα υπάρχει μια σημαντική ποικιλία τόσο των γενών του λόγου σε αυτά τα κείμενα όσο και των επιμέρους κειμενικών τους τύπων που συμβαδίζει με τις πρόνοιες του αναλυτικού προγράμματος σπουδών για εξοικείωση των μαθητών με ποικίλα κείμενα που συναντούν ή θα συναντήσουν στον ευρύτερο κοινωνικό τους χώρο. Πρέπει όμως να έχουμε υπόψη ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές από τάξη σε τάξη σχεδόν για όλες τις ποιοτικές παραμέτρους που εξετάσαμε στην έρευνα.

Τα καταγραφέντα κείμενα αποτελούν δείγματα γραπτού κυρίως λόγου ή μορφών υβριδικού λόγου (γραπτού και προφορικού), που συναντούμε συνήθως στα μέσα μαζικής επικοινωνίας (βλ. Χατζησαββίδης, 2001) και προέρχονται σε μεγάλο βαθμό από έντυπα που προορίζονταν για παιδιά και από συγκεκριμένες εφημερίδες. Άλλωστε, τα μέσα που κυριαρχούν είναι τα έντυπα (περιοδικά και εφημερίδες), ενώ και από τα ηλεκτρονικά ο κώδικας που αναδεικνύεται είναι κατά βάση ο γραπτός (το ραδιόφωνο απουσιάζει εντε-

λώς). Η προτίμηση, ωστόσο, που δείχνουν τα βιβλία στα έντυπα μέσα και σε έναν αξιοσημείωτο βαθμό και στο διαδίκτυο, μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι το σχολείο αφενός στηρίζει και αναπαράγει — σύμφωνα με τον Halliday (2007: 301) — την «κουλτούρα του γραπτού λόγου» και αφετέρου επιδιώκει να προετοιμάσει τους μαθητές ως χρήστες του διαδικτύου. Ταυτόχρονα, όμως, αυτή η προτίμηση δεν αντιστοιχεί στα δημοφιλή σήμερα μέσα μαζικής επικοινωνίας, όπως η τηλεόραση και το ραδιόφωνο, τα οποία το ευρύ κοινό προτιμά συντριπτικά σε σχέση με τα υπόλοιπα για την ενημέρωσή του και στα οποία κυριαρχεί ο προφορικός λόγος (βλ. IOM, 2008).

Η διδακτική χρήση των κειμένων των μέσων μαζικής επικοινωνίας φαίνεται να είναι διαφοροποιημένη και να αντιστοιχεί στην ποικιλία των γραμματικών του αναλυτικού προγράμματος σπουδών. Παράλληλα, σχεδόν τα μισά κείμενα των μέσων χρησιμοποιούνται ως κύρια κείμενα των διδακτικών ενοτήτων, αναδεικνύοντας έμμεσα τη σπουδαιότητά τους σε αντιδιαστολή με ό,τι συνέβαινε παλαιότερα, όπου κυριαρχούσαν τα λογοτεχνικά. Πρέπει όμως να παρατηρήσουμε ότι το ένα τρίτο αυτών των κειμένων έχει διασκευαστεί για τις ανάγκες της γλωσσικής διδασκαλίας, περιορίζοντας έτσι τον βαθμό αυθεντικότητάς τους, ενώ άλλο ένα τρίτο παρατίθεται στα βιβλία αποκλειστικά για τις ανάγκες της παραδοσιακής γραμματικής. Θεωρούμε μάλλον υψηλά αυτά τα ποσοστά, καθώς τέτοια αυθεντικά κείμενα κρίνονται καταλληλότερα για την ανάδειξη των κειμενικών τους χαρακτηριστικών — και κυρίως την κριτική ανάλυση και ανάγνωσή τους — και όχι για τη γραμματική εξάσκηση των μαθητών.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι τα βιβλία γλώσσας έχουν ενσωματώσει έναν μεγάλο και ποιοτικά διαφοροποιημένο αριθμό κειμένων των μέσων μαζικής επικοινωνίας για τις ανάγκες της γλωσσικής διδασκαλίας. Η διδακτική αξιοποίησή τους γίνεται προς πολλές κατευθύνσεις και έχει στόχο την καλλιέργεια και την εκπλήρωση τόσο κειμενοκεντρικών όσο και αποκλειστικά γραμματικών στόχων. Αυτή η εξέλιξη είναι πράγματι πρωτόγνωρη για γλωσσικά διδακτικά εγχειρίδια στη χώρα, καθώς φαίνεται ότι μετριάζεται η αποκλειστικότητα των λογοτεχνικών κειμένων στη διδασκαλία της γλώσσας σε όφελος άλλων κειμενικών ειδών, κάτι που αντιστοιχεί

σε ένα βαθμό στις πρόνοιες του αναλυτικού προγράμματος σπουδών. Όμως, επειδή απουσιάζουν σαφείς αριθμητικές υποδείξεις από την πλευρά του αναλυτικού προγράμματος σπουδών, η διαπίστωση του βαθμού συμφωνίας είναι ένα ζήτημα ανοιχτό, το οποίο η έρευνά μας επιδιώκει να τροφοδοτήσει με νέα, κατά το δυνατό αντικειμενικά, ποσοτικά δεδομένα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- ADAM, J.M. (1992). *Τα κείμενα: τύποι και πρότυπα. Αφήγηση, περιγραφή, επιχειρηματολογία, εξήγηση και διάλογος, μετάφραση* Γ. ΠΑΡΙΣΗΣ, Αθήνα: Πατάκης, 1999.
- HALLIDAY, M.A.K. (2007). *Language and education*, τόμ. IX, «Collected works of M.A.K. Halliday», London: Continuum.
- SWALES, J. (1990). *Genre analysis: English in academic and research settings*, Cambridge: Cambridge University Press.
- ΑΡΧΑΚΗΣ, Α. (2005). *Γλωσσική διδασκαλία και σύσταση κειμένων*, Αθήνα: Πατάκης.
- Ζητήματα Επικοινωνίας* (2007), τεύχος 6 (αφιέρωμα: Αγωγή και εκπαίδευση στα μέσα επικοινωνίας).
- ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Α., & ΓΟΥΤΣΟΣ, Δ. (1999). *Κείμενο και επικοινωνία*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ΙΟΡΔΑΝΙΔΟΥ, Α. (2009). *Γλωσσική ποικιλία και δημοσιογραφικός λόγος, Ζητήματα Επικοινωνίας*, 9 (αφιέρωμα: Οι γλώσσες των μέσων μαζικής επικοινωνίας), http://www.media.uoa.gr/institute/pages/gr/zitimata_gr/ninthIssue/08.html (τελευταία πρόσβαση, 27.X.2009).
- ΙΟΜ (Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων) (2008). *Έρευνα με θέμα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην Ελλάδα*, <http://www.publicissue.gr/128/iom-media-2007> (τελευταία πρόσβαση, 27.X.2009).
- ΚΡΙΑΡΑΣ, Ε. (1987). *Τα πεντάλεπτά μου στην ΕΡΤ και άλλα γλωσσικά*, Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης-Παιδεία.
- ΜΟΞΧΟΝΑΣ, Α. (2009). *Εισαγωγή, Ζητήματα Επικοινωνίας*, 9 (αφιέρωμα: Οι γλώσσες των μέσων μαζικής επικοινωνίας), http://www.media.uoa.gr/institute/pages/gr/zitimata_gr/ninthIssue_gr.html (τελευταία πρόσβαση, 27.X.2009).
- ΠΟΛΙΤΗΣ, Π. (2008α). *Το σώμα κειμένων της ηλεκτρονικής πύλης*, http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/bibliographies/corpora/pyli.html (τελευταία πρόσβαση, 21.X.2009).
- (2008β). *Το σώμα κειμένων της Εθνικού Θησαυρού της Ελληνικής Γλώσσας (ΕΘΕΛ) του Ινστιτούτου Επεξεργασίας Λόγου (ΙΕΛ)*, <http://www>.

Κείμενα των μέσων μαζικής επικοινωνιάς

- greek-language.gr/greekLang/modern_greek/bibliographies/corpora/ethel.html (τελευταία πρόσβαση, 21.X.2009).
- ΦΕΚ 303/Β' (13.III.2003). Διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών.
- ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΙΔΗΣ, Σ. (1999). *Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος: θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- (2001). Ο δημοσιογραφικός λόγος σε ελληνική γλώσσα: ρητές γλωσσικές επιλογές και υπόρρητες αναφορές, *Μέντορας*, 4, 214-230.

Τα σχολικά βιβλία που ερευνήθηκαν

- ΙΝΤΖΙΔΗΣ, Ε., ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Α., ΣΙΟΥΤΗΣ, Α., & ΤΙΚΤΟΠΟΥΛΟΥ, Α. (2006). *Τα απίθανα μολύβια*, «Βιβλίο του μαθητή» (τρία τεύχη) και «Τετράδιο εργασιών» (δύο τεύχη), *Γλώσσα Γ' δημοτικού*, Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- ΔΙΑΚΟΓΙΩΡΓΗ, Κ., ΜΠΑΡΝΑ, Θ., ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ, Χ., & ΤΣΙΛΙΓΚΙΡΙΑΝ, Ε. (2007). *Πετώντας με τις λέξεις*, «Βιβλίο του μαθητή» (τρία τεύχη) και «Τετράδιο εργασιών» (δύο τεύχη), *Γλώσσα Δ' δημοτικού*, Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- ΙΩΡΔΑΝΙΔΟΥ, Α., ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΥ, Α., ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, Ι., ΔΡΥΣ, Ι., ΚΟΤΤΑ, Α., & ΧΑΛΙΚΙΑΣ, Π. (2006). *Της γλώσσας ρόδι και ροδάκι*, «Βιβλίο του μαθητή» (τρία τεύχη) και «Τετράδιο εργασιών» (δύο τεύχη), *Γλώσσα Ε' δημοτικού*, Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- ΙΩΡΔΑΝΙΔΟΥ, Α., ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ν., ΚΟΣΜΑ, Ε., ΚΟΥΤΑΒΑ, Β., ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Π., & ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ, Κ. (2006). *Λέξεις... Φράσεις... Κείμενα*, «Βιβλίο του μαθητή» (τρία τεύχη) και «Τετράδιο εργασιών» (δύο τεύχη), *Γλώσσα ΣΤ' δημοτικού*, Αθήνα: ΟΕΔΒ.